

УДК 336.22

Носань Н.С.*кандидат історичних наук,
доцент кафедри економіки та підприємництва
Черкаського державного технологічного університету*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СПРОЩЕНОЇ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ

У статті досліджено сутність вітчизняної спрощеної системи оподаткування малого бізнесу. Визначено основні перешкоди для розвитку малого та середнього підприємництва в Україні. Окреслено головні завдання податкової реформи в Україні, серед яких зменшення податкового тиску на бізнес, спрощення процедури подання звітності, що спрямовані на формування сприятливого бізнес-середовища в Україні.

Ключові слова: спрощена система оподаткування, малий та середній бізнес, база оподаткування, єдиний податок, єдиний соціальний внесок.

Носань Н.С. ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ УПРОЩЕННОЙ СИСТЕМЫ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ В УКРАИНЕ

В статье исследована сущность отечественной упрощенной системы налогообложения малого бизнеса. Определены основные препятствия для развития малого и среднего предпринимательства, главные задачи налоговой реформы в Украине, среди которых уменьшение налогового давления на бизнес, упрощение процедуры подачи отчетности, направленные на формирование благоприятной бизнес-среды в Украине.

Ключевые слова: упрощенная система налогообложения, малый и средний бизнес, база налогообложения, единый налог, единый социальный взнос.

Nosan N.S. FEATURES APPLICATIONS AND PROSPECTS SIMPLIFIED TAXATION SYSTEM IN UKRAINE

The article researches the essence of domestic simplified system of taxation of small entrepreneurship. The main obstacles to the development of small and medium entrepreneurship in Ukraine are identified. There are determined the main problem of tax reform in Ukraine, such as: reducing the tax burden on business, simplifying reporting procedures for filing, aimed at creating a favorable business environment in Ukraine.

Keywords: a simplified tax system, small and medium entrepreneurship, the tax base, flat tax, the single social contribution.

Постановка проблеми. У високорозвинених країнах світу малі та середні підприємства є важливою складовою частиною ринкових відносин, забезпечують політичну та соціальну стабільність національної системи господарювання і добробут суспільства у цілому. Завдяки гнучкості та динамічності до змін даний сектор підприємництва виступає способом вирішення важливих соціально-економічних питань, таких як: створення нових робочих місць, формування значної частини ВВП, підвищення економічного потенціалу регіонів та країни загалом, посилення рівня конкуренції.

Однак в умовах світової економічної кризи даний сектор економіки потребує вагомій підтримки з боку держави, зокрема через наявність стабільного та необтяжливого податкового законодавства. Сучасний Податковий кодекс України (ПКУ) здебільшого розрахований на великий бізнес. На відміну від європейських країн, де існують умови для підтримки та розвитку малого бізнесу, в Україні малі та середні підприємства відчувають фіскальний тиск. Про це свідчить зменшення кількості малих підприємств до 327 815 од., що на 8,24% менше порівняно з 2010 р. в якому був прийнятий новий ПКУ [1].

Саме тому, незважаючи на затяжний перехідний етап становлення вітчизняної економічної системи, розвиток малого і середнього бізнесу та підтримка з боку держави є важливими передумовами подолання кризового стану в економіці України. Одним із найбільш дієвих методів фінансової підтримки та контролю малого та середнього підприємництва з боку держави, насамперед, є фіскальні засоби впливу через ефективну систему оподаткування. В Україні даним засобом впливу є спрощена система оподаткування, що й актуалізує обрану тему.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку та оподаткування представників малого та середнього бізнесу досліджувалося багатьма науковцями, такими як: Кміть В.М., Климуць Р.Р., Абрамчук М.Ю., Кабанець К.М., Ільшенко В.А. Однак прийняття Податкового кодексу та регулярні зміни, які до нього вносяться, залишають невирішеними певні питання оподаткування малого бізнесу. Зокрема, потребує подальшого дослідження та вдосконалення процес оптимізації податкового навантаження в Україні та створення ефективної системи оподаткування, що сприятиме стабільному економічному розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва.

Мета статті полягає в окресленні сутності спрощеної системи оподаткування, аналізі її сучасного стану, виявленні основних недоліків та способів їх подолання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спрощена система оподаткування є особливим механізмом сплати податків і зборів, що полягає у заміні справляння окремих податків і зборів, установлених ПКУ, на сплату єдиного податку та ведення спрощеної процедури обліку та звітності. 24 грудня 2015 р. Верховною Радою України ухвалено зміни до ПКУ у спрощеній системі оподаткування, які набули чинності з 1 січня 2016 р. Зокрема, для третьої групи підприємств скорочується максимальний розмір обороту з 20 млн. грн. до 5 млн. грн. та збільшується ставка сплачуваного податку (із 2% до 3% за умови сплати ПДВ і 5%, якщо ПДВ не сплачується). Для четвертої групи розмір ставки збільшено до 0,16–5,4% нормативно-грошової оцінки 1 га землі. Для першої та другої груп ставки єдиного податку, які є фіксованими щодо величини мінімальної заробітної

плати, не змінюються, однак застосовуватимуться до більшого розміру бази оподаткування [2].

Спрощена система оподаткування запроваджена для полегшення діяльності малого бізнесу, а саме: зниження податкового тиску на малий та середній бізнес, зокрема завдяки глибокій диференціації ставок єдиного податку; уникнення значної кількості штрафів та перевірок, які застосовуються у загальній системі оподаткування; спрощення процедури ведення податкового обліку та звітності, оскільки відсутня потреба у додаткових знаннях та спеціальній освіті, необхідним для здійснення підприємницької діяльності; сприяння зростанню та ефективній зайнятості населення; забезпечення розвитку анти-монопольного середовища на ринку та наповнення вітчизняного та зарубіжного ринків товарами та послугами; надання права вибору суб'єктами підприємства режиму щодо сплати ПДВ [3, с. 323].

Однак спостерігається значна частка малих та середніх підприємств, які одержали збиток у 2015 р.: 26,1% і 28,9% відповідно. Разом із тим позитивним є зниження даного показника порівняно з попереднім роком (на 9,3 п. п. та 8,6 п. п. відповідно) [1]. Розглянемо детальніше динаміку обсягу сплаченого до місцевих бюджетів єдиного податку (табл. 1).

Проаналізувавши табл. 1, можна зробити висновок, що єдиний податок є вагомим складовою частиною дохідної частини місцевих бюджетів, становлячи в 2015 р. 9,1% від загального обсягу доходів місцевих бюджетів. Окрім того, за аналізований період відбувається зростання обсягу єдиного податку, сплаченого до місцевих бюджетів. Так, за 2015 р. надійшло майже 11 млрд. грн., що на 48% більше за обсяги надходжень попереднього року. Причиною даного зростання передусім є збільшення кількості платників податків (на 1% порівняно з 2014 р.) [1]. Окрім того, на це вплинули внесені з 1 січня 2015 р. зміни до ПКУ, відповідно до яких до єдиного податку відносяться і податок із сільськогосподарських товаровиробників, частка сільськогосподарського товаровиробництва в яких за попередній рік становить 75%. У попередніх роках аналогом даного податку був

фіксований сільськогосподарський податок, обсяг якого в 2014 р. був незначним і дорівнював 122,2 млн. грн. [4, с. 69]. Розглянемо детальніше динаміку надходжень єдиного податку до місцевих бюджетів України, сплачених юридичними та фізичними особами (табл. 2).

Провівши структурний аналіз надходжень єдиного податку до місцевих бюджетів, можна зробити висновок, що абсолютна перевага надходжень належить платіжам фізичних осіб (75,4% у 2015 р., що на 24,79% більше порівняно з 2014 р.). Обсяг надходжень єдиного податку, сплаченого юридичними особами за аналізований період, також має тенденцію до зростання, становлячи в 2015 р. 2 206,1 млн. грн., що на 9,84% більше проти 2014 р. та на 152,21% проти 2011 р. Однак їх питома вага у загальному обсязі сплаченого єдиного податку за останній рік зменшилася (з 27,1% у 2014 р. до 24,6% у 2015 р.) на фоні стрімкішого зростання обсягу сплачених фізичними особами платежів до місцевих бюджетів.

Однак існують певні недоліки, які перешкоджають ефективному функціонуванню наявної спрощеної системи оподаткування. Доцільно виокремити ті, які впливають безпосередньо на підприємницьку діяльність та ті, що здійснюють системний вплив: на фінансову та економічну ефективність податкової системи, справедливості системи оподаткування, масштаби ухилення від сплати податків (рис. 1).

Проаналізуємо перераховані проблемні моменти. Звуження сфери застосування спрощеної системи оподаткування спричинене необґрунтованими і застарілими граничними значеннями виручки від реалізації. Із 1999 р. (після запровадження спрощеної системи оподаткування) індекс споживчих цін зріс у 4,27 рази, мінімальна заробітна плата – у 12,7 рази. Відповідно, реальний рівень граничного обсягу виручки підприємств, який за цей період не переглядався, знецінився. З одного боку, це звужує сферу застосування спрощеної системи оподаткування підприємств, а з іншого – спонукає до зниження реальних обсягів оборотів із метою застосування спрощеної системи оподаткування, оскільки перехід на

Таблиця 1

Динаміка надходжень єдиного податку в доходи місцевих бюджетів України за 2011–2015 рр. [4, с. 69]

Показники	Рік					Темп приросту, %	
	2011	2012	2013	2014	2015	2015/2014	2015/2011
Доходи місцевих бюджетів України, млрд. грн.	86,43	100,32	105,4	101,55	120,6	18,76	39,54
Сума єдиного податку в доходах місцевих бюджетів України, млн. грн.	1987,9	4815,6	6640,5	7413,3	10974,7	48,04	452,08
Питома вага, %	2,3	4,8	6,3	7,3	9,1	–	–

Таблиця 2

Динаміка надходжень єдиного податку з юридичних та фізичних осіб до місцевих бюджетів України за 2011–2015 рр. [4, с. 69]

Показники	Рік					Темп приросту, %	
	2011	2012	2013	2014	2015	2015/2014	2015/2011
Надходження єдиного податку з юридичних осіб, млн. грн.	874,7	1204,8	1743,3	2008,5	2206,1	9,84	152,21
Питома вага надходжень єдиного податку з юридичних осіб у структурі єдиного податку, %	44	25	26,3	27,1	24,6	–	–
Надходження єдиного податку з фізичних осіб, млн. грн.	1113,2	3610,9	4897,2	5404,8	6744,4	24,79	505,86
Питома вага надходжень єдиного податку з фізичних осіб у структурі єдиного податку, %	56	75	73,7	72,9	75,4	–	–

загальну систему оподаткування спричинить виникнення збитків у певного обсягу представників малого підприємництва [5, с. 16].

Іншою проблемою, яка безпосередньо впливає на підприємницьку діяльність, є зниження зацікавленості суб'єктів підприємництва у збільшенні обсягів виручки, що призводить до гальмування їх розвитку та дроблення середніх підприємств. Наслідком цього є низькі показники фактичного середнього обсягу виручки від реалізації на одну фізичну особу – підприємця (181,7 тис. грн. у 2014 р.) та юридичну особу – підприємця (217 тис. грн.). Тобто наявна спрощена система оподаткування знижує зацікавленість у формуванні на базі малого бізнесу середнього.

Використання платників єдиного податку у схемах мінімізації податкових платежів тих, хто працює на загальній системі оподаткування, є досить поширеним явищем. Найпоширенішими схемами мінімізації платежів до бюджету є такі:

- дроблення великого підприємства на декілька малих (суб'єктів спрощеної системи оподаткування), оскільки загальна сума сплачених даними підприємствами податків є значно меншою, ніж сума податків, яку необхідно сплатити великому підприємству на загальній системі оподаткування;

- реалізація платником єдиного податку підприємством на загальній системі оподаткування товарів та послуг за завищеними цінами (з метою штучного збільшення витрат і, відповідно, зменшення розміру оподатковуваного прибутку) та нарахованого ПДВ (підприємство на спрощеній системі оподаткування реєструється як платник ПДВ, що дає право підприємству на загальній системі оподаткування зараховувати ПДВ до податкового кредиту та вимагати відшкодування з бюджету);

- мінімізація оподаткування доходів працівників та сплати внеску до Пенсійного фонду (роботодавець реєструє працівника платником єдиного податку та співпрацює з ним на контрактній формі).

Наявність перерахованих недоліків у наявній вітчизняній системі спрощеного оподаткування, обліку та звітності вказує на необхідність її рефор-

мування. У процесі вдосконалення даної системи потрібно запровадити певні обмеження для суб'єктів малого підприємництва, але разом із тим надати йому нові можливості, які здатні компенсувати негативний вплив. Беручи до уваги закордонний досвід, метою спрощеної системи оподаткування є не стільки зменшення рівня оподаткування, скільки скорочення витрачених часу та ресурсів на ведення бухгалтерського та податкового обліку. Для збалансування державних та підприємницьких інтересів необхідно провести комплексне здійснення певних заходів.

По-перше, збільшити розмір граничного обсягу виручки від реалізації продукції, товарів, робіт та послуг. Ефективною буде прив'язка граничного обсягу виручки від реалізації до розміру мінімальної заробітної плати, що забезпечить автоматичну індексацію та відсутність потреби в майбутньому у внесенні додаткових законодавчих змін для коригування параметрів функціонування спрощеної системи оподаткування.

По-друге, запровадити механізм автоматичної корекції податкових ставок шляхом прив'язки їх величини до розміру мінімальної заробітної плати. При цьому доцільним є використання диференційованого підходу (у разі перевищення визначеного обсягу бази оподаткування ставка податку зростає).

По-третє, зменшити перелік платників єдиного податку, що сприятиме зниженню обсягів мінімізації оподаткування. Необхідно збільшити перелік видів діяльності, для яких не застосовується спрощена система оподаткування, що сприятиме зменшенню схем мінімізації податкових платежів «надприбутковими» суб'єктами малого бізнесу (зокрема, на підприємницьку діяльність, пов'язану з організацією торгівлі та наданням послуг із забезпечення необхідних умов для проведення торгівлі фізичними або юридичними особами) [6].

По-четверте, підвищення покарання платників єдиного податку за використання нелегальної праці найманих працівників із метою забезпечення легалізації трудових відносин. Для цього доцільно

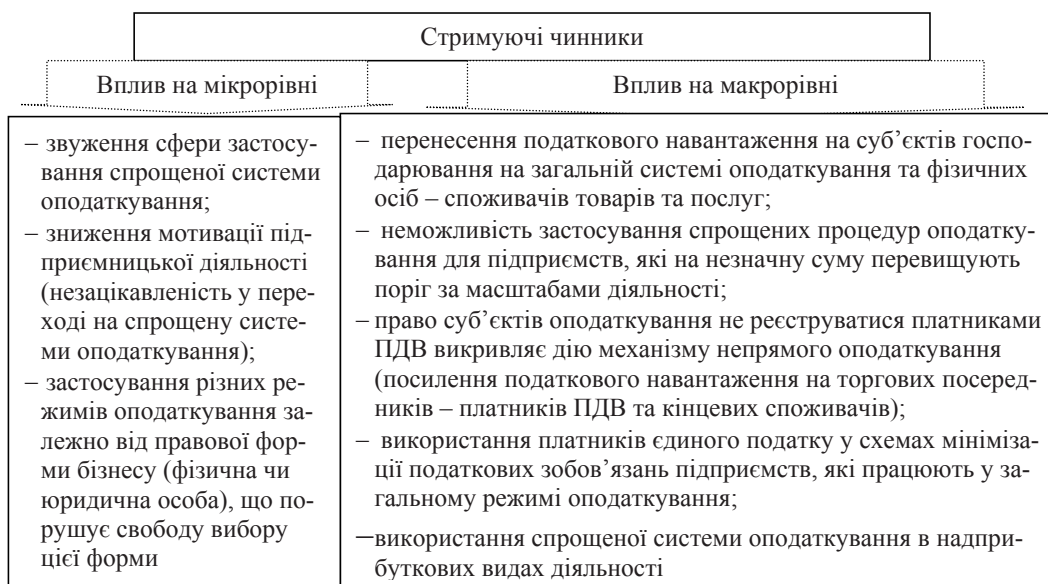

Рис. 1. Стримуючі чинники у функціонуванні спрощеної системи оподаткування в Україні

Джерело: складено автором за [5, с. 15]

запровадити систему штрафних санкцій та позбавити таку особу статусу платника єдиного податку [7, с. 211].

По-п'яте, включення єдиного соціального внеску до складу єдиного податку для спрощення процедури сплати податкових платежів суб'єктами підприємницької діяльності. При цьому розподіл сум реформованого єдиного податку із суб'єктів підприємництва між місцевим бюджетом та державними цільовими фондами має здійснюватися тільки у відділеннях державного казначейства на місцевому рівні [8].

Висновки. Сучасне економічне та політичне становище в Україні створює необхідність проведення структурних змін та створення необхідних умов для впровадження ринкових реформ. Одним із найважливіших індикаторів ринкової економіки є ефективне функціонування малих та середніх підприємств, яким властива гнучкість та пристосовуваність до змін в економіці і потреба у мінімальному розмірі капіталу для ведення бізнесу. Представники даного сегменту підприємництва сприяють швидкому наповненню ринку товарами та послугами, підвищенню рівня розвитку конкуренції та формуванню нових робочих місць.

Спрощена система оподаткування, обліку та звітності є важливою передумовою ефективного функціонування суб'єктів малого підприємництва. Нині зроблено вагомі кроки в напрямі реформування та формування ефективної спрощеної системи оподаткування. Однак існує низка невирішених проблем, зокрема: зниження мотивації підприємницької діяльності, викривлення механізму непрямого оподаткування, перенесення податкового навантаження на споживачів товарів та послуг. Отже, доцільно приділити увагу соціальній спрямованості та фіскальній справедливості спрощеної системи оподаткування для збалансування інтересів підприємців та держави.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Офіційний сайт Державної служби статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Кміть В.М., Климусь Р.Р. Особливості становлення та перспективи розвитку системи місцевого оподаткування в Україні / В.М. Кміть, Р.Р. Климусь // Молодий вчений. – 2016 р. – № 4(31) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/4/20.pdf>.
3. Абрамчук М.Ю. Спрощена система оподаткування, обліку та звітності: переваги та недоліки / М.Ю. Абрамчук, К.М. Кабанець // Економічні проблеми сталого розвитку : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції імені проф. О.Ф. Балацького (Суми, 27 травня 2015 р.) / За заг. ред. О.В. Прокопенко, М.М. Петрушенка. – Суми : СумДУ, 2015. – С. 323–324.
4. Бюджетний моніторинг : Аналіз виконання бюджету за 2015 рік / В.В. Зубенко, І.В. Самчинська, А.Ю. Рудик [та ін.] ; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи впровадження». – К., 2016. – 80 с.
5. Ільяшенко В.А. Наслідки і проблеми застосування спрощеної системи оподаткування в Україні / В.А. Ільяшенко // Держава та регіони. Серія «Економіка та підприємництво». – 2013. – № 3. – С. 13–18.
6. Щодо реформування спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності : аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/217>.
7. Поколюдна О.В., Голуб О.О. Недоліки та переваги змін спрощеної системи оподаткування в 2016 році / О.В. Поколюдна, О.О. Голуб // Вісник економіки транспорту і промисловості Укр. держ. акад. залізнич. трансп. – Харків, 2016. – С. 209–213.
8. Герасимчук Л.С. Оподаткування малого бізнесу в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку / Л.С. Герасимчук, Д.В. Веремчук // Молодіжний науковий вісник УАБС НБУ. Серія «Економічні науки». – 2013. – № 5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bulletin.uabs.edu.ua/store/eco/2013/9bb21bdf473e489febadd99ec20ce45b.pdf>.